№ 162 Սեպտեմբերի 1 (13) 1881 Սեպտեմբերի 1 (13) № 162

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խորքանիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ուր է այն ձայնը:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Ալեքսանդրապոլից: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ֆրանսիա: Ամերիկա: Նամակ Թիւրքիայից:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՈՒՐ Է ԱՅՆ ՁԱՅՆԸ

Շատ տեղերից ստանում ենք նամակներ, որոնց մէջ մեզ առաջարկում են հետեւեալ հարցը: „Արդեօք ե՞րբ կը յայտնէ „Մշակի“ խմբագրութիւնը իր առաջնորդող յօդուածով մի վճռական խօսք այն տարաձայնութիւնների, անհամաձայնութիւնների, երկպառակութեան, կռիւների ու յարձակմունքների մասին, որոնք տեղի են ունենում Կ. Պօլսի Միացեալ Ընկերութեան առիթով, ե՞րբ պէտք է „Մշակը“ ասի իր վերջին խօսքը, որպէս զի մենք էլ իմանանք, ինչպէս վերաբերվենք դէպի յիշեալ ընկերութիւնը:“

Խոստովանվում ենք, ոչ մի լրագիր հայերի մէջ չէ եղել, որ „Մշակի“ պէս այդքան բարձր պահած լինէր հասարակական ամեն երեւոյթների անխնայ քննադատութեան, անողորմ անձնաքննութեան դրօշակը,—բայց ուրիշ կողմից թո՛ղ ամեն մտածող հայ, որի համար մեր լրագրի կարդալը տասն տարվայ ընթացքում փոքր ի շատէ սովորութիւն է դարձել, ձեռքը սրտի վրա դնի եւ խոստովանվի՝ „Մշակը“ չէ՞ր արդեօք որ շատ դիպուածներում, ընդդէմ դարեւոր նախապաշարումների, մենակ, անվախ հանդէս էր դուրս գալիս՝ միութիւն եւ սէր քարոզելով: Մենք չէ՞ինք, որ մեր ցրված, միմեանց հակառակ երիտասարդ ոյժերը համոզում էինք միանալ, մեր միմեանցից անջատված ընկերութիւններին քարոզում էինք մի մարմնի մէջ ձուլվել. մենք չէ՞ինք, որ միշտ, երբ ծնվում էր մի նոր ընկերութիւն Թիֆլիսում, թէ Կ. Պօլսում, ասում էինք՝ միացէք հինի, եղածի հետ, փոխանակ նորը հիմնելու. մենք չէ՞ինք որ միշտ, երբ մի հարուստ կտակում էր իր կարողութիւնը, կամ նուիրում էր մի գումար մի նոր դպրոց հիմնելու համար, կրկնում էինք որ հարկաւոր չէ բազմացնել հիմնարկութիւնները, այլ պէտք է ոյժ տալ եղածներին, եթէ ոչ նոյն էլ թոյլ կը լինի, հինն էլ. մենք չէ՞ինք որ խորհուրդ էինք տալիս մեր բարձր ուսում ստացածներին, փոխանակ իրանց դասակարգից դուրս գալու, և քաղաքներում զետեղվելու, վերադառնալ իրանց գիւղը և լինել լուսաւորված գիւղացիներ, միանալ կրկին այն ամբոխի հետ, որից դուրս են եկել, որոնց զաւակներն են նրանք, գործել ժողովրդի համար, որին պատկանում են. մենք չէ՞ինք, որ անդադար յիշեցնում էինք, թէ մեծ վտանգ է սպառնում հայութեանը, եթէ հայը թողնի իր հայրենի հողը, անդադար գաղթի իր հայրենիքից, ուրեմն քարոզում էինք միութիւն մարդու հողի հետ. մենք չէ՞ինք վերջապէս, որ աղաչում էինք հային միանալ իր այլակրօն հայի հետ, լինի նա կաթօլիկ, բողոքական թէ մահմետական, ազգութեան գաղափարի մէջ, մոռանալով դարեւոր կրօնական ապարդիւն թշնամութիւնները.....

Եւ, ուրեմն, մեր հասարակութեան մէջ երեւոյթներ, որոնց վերաբերութեամբ մենք անխնայ քննադատող էինք և միշտ կը լինենք, կայ, ուրիշ կողմից հասարակական երեւոյթների մի ամբողջ շարք, որտեղ կողմ դնելով անխնայ, խիստ քննադատութիւն, մաղձոտ կրիտիկա, պէտք է բարձրացնել միութեան դրօշակը:

Մեր ամբողջ հայոց հասարակութիւնը մենք կը բաժանենք երեք որոշ բաժիններ: ի վրա:

Առաջինը, և դա կազմում է մեզանում աչքի մեծամասնութիւն, բաղկացած է եսական, անտարբեր, իրանց համար ապրող, շատ անգամ մայրենի լեզու չիմացող, ազգի, հասարակութեան վրա չը մտածող, միմիայն իրանց փորի, իրանց անձնական կեանքի վրա հոգ տանող անձինքներից: Սրանց մէջ կայ և անգրագէտ երկրագործ, և անփոյթ արուեստաւոր, և տգէտ վաճառական և իր ծուխի մասին անհոգ հոգեւորական և ունեւոր լիտանիքի տէր, և հարուստ կապիտալիստ և անտարբեր պաշտօնեայ.... Սրանց դէմ, որպէս անշարժ, հասարակութեան առաջադիմութեան համար ապարդիւն ոյժի դէմ, մեզ չէ գործածել խիստ, անողորմ, անխնայ քննադատութիւն, նրանց իրանց անտարբերութեանից, ապարդիւն գոյութենից, անշարժութենից սթափեցնելու համար:

Հասարակութեան երկրորդ մասը, որ բաղդատորապէս աւելի փոքրաթիւ է, ոչ թէ միայն ապարդիւն է, բայց և վնասակար. սրանք հարստահարողներ են, յափշտակիչներ են, վաշխառուներ են. սրանց թւում ամեն դասակարգի և կոչման մարդիկ կարող են լինել: Սրանց ոչ թէ միայն պէտք է քննադատել, այլ նրանց վրա պէտք է յարձակվել, նրանց խայտառակել:

Կայ վերջապէս մեր հասարակութեան մէջ մի երրորդ բաժին, որ կազմված է գործողներից: Նրանք ունեն, այո՛, մեծ պակասութիւններ, գործում են մեծ սխալներ, շատ անգամ չը գիտեն զսպել իրանց կրքերը, գուցէ պատահում է որ գործում են և աններելի զեղծումներ,—բայց այնուամենայնիւ դրանք մեր միակ գործիչներն են, մեր միակ առաջադէմ կուսակցութիւն են, հասարակութեան այն մասը, որի վրա է հայութեան ամբողջ յոյսը: Դրանք մտքի գինուորներ են՝ մեր այլ և այլ ընկերութիւնների ղեկավարները, մեր դպրոցների վարժապետներն ու վարժուհիները, մեր գրողներն ու խմբագիրները, մեր թարգմանիչները, մեր քարոզիչները, մեր դերասանները: Մի խօսքով այն բոլոր մարդիկ, որոնք ապրում են մտաւոր կեանքով, որոնց կոչումն է գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, այսպէս թէ այնպէս միտք, լոյս տարածել ազգի մէջ:

Խոստովանվեցէք, որ սրանց վրա, որքան էլ նրանք խոշոր պակասութիւններ ունենային, վերին աստիճանի անարդար կը լինէր յարձակվել նոյն անխնայ ձեւով, նոյն չափով, որով յարձակվում ենք անտարբերների վրա, բայց մանաւանդ յափշտակիչների կամ ազգը քանդողների վրա:

Զը մոռանանք որ նախ մտաւոր գործողները շատ քիչ են թւով առհասարակ ամեն հասարակութեան մէջ, բայց մանաւանդ մեզանում և երկրորդ որ ամեն բանի համար իր ժամանակը կայ....

Լինում է խաղաղ ժամանակ, երբ կատարվում է պատրաստական աշխատանք: Այդ ժամանակ քննադատեցէք ամեն բան, յարձակվեցէք ամեն տգեղ երեւոյթի վրա, մինչեւ անգամ աւելի անխնայ խստութեամբ մտաւոր գործիչների վրա, հետեւելով այն սկզբունքին, թէ ում աւելի տուած է, նրանից աւելի էլ կը պահանջվի:

Բայց կան րօպէներ ազգերի կեանքի մէջ, երբ հարկաւոր է ոչ թէ կրիտիկա, յարձակմունք, կամ մեղադրանք, այն էլ հասարակութեան մէջ միակ գործող ոյժերի դէմ,— այլ հարկաւոր է միութիւն և սէր, հարկաւոր է մոռանալ բոլոր թշնամութիւնները և ձեռք ձեռքի տուած ընթանալ ընդհանուր գործի աջողութեան համար: Այդ տեսակ ժամանակ, մի ազգի, մի հասարակութեան ճգնաժամի, նրա լինելու կամ չը լինելու րօպէներում, վեր կենալ, աջ ու ձախ յարձակմունք և մեղադրանք թափել՝ կը նշանակէ ջլատել ընդհանուրի ոյժերը, վնասել ամբողջ գործին, երկպառակութիւն սերմանել, մեռցնել, փոխանակ կենդանացնելու:

Կան րօպէներ, երբ ուշ է քննադատել, իսկ կատարելապէս անտեղի և անտակտ է յարձակվել և մեղադրել: Պէտք է օգուտ քաղել այն ոյժերից, որոնք կան, լաւ են նրանք, թէ վատ:

Հիմա Թիւրքաց հայերի համար այդ տեսակ ճգնաժամ է: Հիմա, երբ վճռվում է հայոց խնդիրը, երբ այդպէս էլ Թիւրք կառավարութիւնը աշխատում է երկպառակութիւն ծագեցնել կաթօլիկ և լուսաւորչական հայերի մէջ, երբ նոյն իսկ լուսաւորչական հայերի մէջ գցում է երկպառակութեան սերմը, թշնամացնելով Ներսէս պատրիարքին Կիլիկիայի կաթողիկոսի հետ, երբ աշխատում է Հայաստանցի բնիկ երկրագործ տարրը ճնշել քիւրդերի ձեռքով,—հիմա ժամանակ չէ հայ առաջադէմ, միակ գործող կուսակցութիւնների և անհատների մէջ հին հաշիւները տեսնել, նոր թշնամութիւններ յարուցանել, մեղադրանք և յարձակմունք թափել միմեանց գլխին: Հիմա մեր բոլոր գործողները, մեր բոլոր մտաւոր զինուորները պէտք է միմեանց աջակցեն, միմեանց հասկանան, միմեանց օգնեն, միմեանց մէջ ձեռք ձեռքի տուած ընթանան, միմեանց ներեն փոխադարձ պակասութիւնները, միմեանց ձայնակցեն, մոռանալով հինը, զգուշանալով նոր երկպառակութիւններ ծնեցնելուց:

Այժմ հայերիս համար հարկաւոր է մի զօրեղ, հեղինակաւոր հովուի, առաջնորդի որոտալից, բայց քաղցր ձայն, որ աչհագին բարձրութեան ազգային մի ամբիօնից, դիմելով բոլոր հայ կուսակցութիւններին, դաւանութիւններին, դասակարգերին, ընկերութիւններին, բոլոր մտաւոր զինուորներին, բոլոր անհատներին՝ արտասանէր սիրոյ և միութեան այդ հաշտեցնող, Աստուածային խօսքերը «խաղաղութիւն ամենքին»:

Բայց ո՞ւր է այդ ձայնը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ

24 օգոստոսի

Մեզանում ամենայն մի քաղաքային տնտեսական հարց յառաջ է գնում դանդաղ և յամրաշարժ քայլերով, ամենայն մի հասարակական գործ կաշկանդվում է և անդամալուծվում անպատեհ խոչընդոտներով շնորհիւ մեր անհոգ և անպարտաճանաչ հասարակական գործողների: Անդադար յառաջ են գալիս մեզանում քաղաքապետական հարցեր և խնդիրներ մէկը միւսի ետեւից, օր. ինչպէս՝ «միջնակարգ դպրոցի» հարց «քաղաքային վարչութեան» հարց, «մատենադարան—ընթերցարանի» հարց և պահանջներ, (մինթէ կը պակասի մի համար հոգսեր ու պահանջներ.) Բայց այս բոլոր հարցերը ձգձգվում են ամիսներով ու տարիներով և, վերջ ի վերջոյ մնում են մի և նոյն խճճված հարցերը:

Բերենք այստեղ և մի քանի չօշափելի ապացոյցներ հաստատելու մեր ասածները:

Դժուար թէ ճարվի «Մշակի» ընթերցողների մէջ մի այնպիսի բեխաբար, որ քանիցս անգամ կարդացած չը լինի այդ լրագրի էջերում թէ մենք, ալէքսանդրապօլցիքս տասը տարի է, ինչ ցանկանում ենք ունենալ մի «միջնակարգ դպրոց» և դեռ ես չենք կարողացել իրագործել մեր այդ ցանկութիւնը: Այո, այս դպրոցի մասին այնքան գրվեցաւ, որ ձանձրացաւ և գրողը, և ընթերցողը: Սա մի հին և մաշված ապացոյց է, որ յայտնի է «Մշակի» ընթերցողներին իր բոլոր մանրամասնութեամբ, վասնորոյ թողած այս «դպրոցական խնդիրը», ես դիմում եմ մի աւելի նոր և թարմ ապացոյցի ես առաւել յայտնի կերպով պարզելու յարգելի ընթերցողներին մեր քաղաքային գործոց ղեկավարների աններելի թուլութիւնները:

Երկու ամսից աւելի է ինչ «Մատենադարան ընթերցարանի» խնդիրը յանձնված է տեղւոյս հասարակութեան կողմից պ. պ. դէպուտատներին, բայց մինչեւ այսօր մեր թաղապետական ժողովը չէ դարձրել այդ կարեւոր հարցի վրա պատշաճաւոր ուշադրութիւն: Չը նայելով, որ մեր թաղապետներից ոչ ոք «քաղաքային ընթերցարան» ունենալու սկզբունքին հակառակ չէ և մինչեւ անգամ շատերը նրանցից շատ լաւ հասկանում են այդ օգտաւէտ հիմնարկութեան կարեւորութիւնը,—այնուամենայնիւ, այդ հարցը հազիւ թէ շարժվել է յառաջ մի քայլաչափ: Զարմանալի է շատ մեր հասարակական գործիչների ցոյց տուած դանդաղկոտութիւնը այս հարցի վերաբերութեամբ: Ամեն անգամ նրանցից մի քանիսներին յիշեցնելիս կամ դրդելիս լսում ես միշտ մի և նոյն պատասխանը՝—«դեռ հարկաւոր հարցեր կան քննելու, դեռ հարկաւոր խնդիրներ կան տնօրինելու.» Ի՞նչ նշանակութիւն ունի ուրեմն, դրանց կարծիքով, ընթերցարանական հիմնարկութիւնը այս կամ այն փոքր ի շատէ զարգացած հասարակութեան մտաւոր ինքնակրթութեան նկատմամբ, և որքան արժանաւորութիւն, դրանց կարծիքով, մի այդպիսի հիմնարկութեան մասին մտածված խնդիրը: Երևի, մեր հասարակական պահանջների շարքի մէջ, մի կողմնակի, գուցէ և մի անհարկաւոր պահանջ մեր պ. պ. թաղապետների կարծիքով: «Մատենադարան—ընթերցարանի» հարցի մասին նրանց ցոյց տուած սառն վարմունքը